

Տարեկան գինը 10 բուլլի, կես տարվանը 6 բուլլ...
Սեր Տաղևն. Тифлисе, Редакция «Мшакъ».

ՄՇԱԿ

Խմբագրությունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տոն օրերէն)
Յայտնա առթիւն ընդունում է ամէն լեզուով.

Հ Ի Մ Ն Ա Գ Թ Ի Բ Գ Ի Գ Բ Գ Բ Գ Բ

ԲՈՎԱՆՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վերջնական ջանքատուն. Յրանտիացի կա-
նանց սղերի միջոցով. Ներքին Տեսութիւն.
Նամակ խմբագրութեան.

ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԶԱՆՉԱՌԻՈՒՄ

Սեր ընթերցողներին յայտնի է այն կա-
տաղի արշաւանքը, որ վերջին ամիսներէն
և եռամսիկ վարում էր Արցախի վայրէջ
հայրերի դէմ Պետերբուրգի և Մոսկուայի
նուստ Թոմսոնի միջոցով:

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՆԱՄԱԿ ԲՈՒՄԻՆԻՍՏՅՈՒՅ

Բուխարեստ, 18, 30 սեպտեմբերի

Ան Երկու օր է, որ Բուխարեստի մայրաքաղաքը
զարգարված է ամենակարգի կերպով և հանդէս-
ներ է կատարում: Ուրախութեան սուրճը՝ իր
զրարի հզոր միապետի, Աւարիայի կայսրի գա-
լուստն է Բախարեստ այս փոքր քաղաքները:

Յրանք-Յովսէփի, Բուխարեստի խմբագրութեան
ընկերութեամբ, բուխարեստի մտած առեւտր
16-ին, ժամի 3 1/2-ին: Ի պատիւ կայսրի կայա-
քանդ հանդիսներին մէջ նշանաւոր էր զինւորա-
կան ցոյցը, որ հետեւել առաւօտ կատարվեց

Իսկ զարով այն առարկութիւններին իբր
թէ հայերը իրանց ձեռքն են դրել ամբողջ
վաճառականութիւնը, իբր թէ հոգիները ա-
մեն տեղ պատկանում են հայերին, մեք
հարկաւոր չէինք համարում վէճի ենթար-
կել այդ հանգամանքը, քանի որ ոչ հարս-
տութիւն ձեռք բերելը, ոչ սեփականատէր
դասնալը քրէական կամ պետական յան-
ցանք չէ համարվում, այլ, ընդհանրապէս,
ցոյց է տալիս մի ժողովրդի կուլտուրական
արժանաւորութիւնները: Սրէկը, յայտնի և
խիստ պարտաւորութիւնները՝ դնելով պե-
տութեան իւրաքանչիւր հպատակի վրա,
տալիս է նրան նաև միջոցներ, իրաւունք
ները որոշ սահմաններում, ձեռք բերել
անտեսական և նիւթական բարեկեցութիւն:
Այդտեղ դուրս է հրաւիրում իւրաքան-
չիւր հպատակ ժողովրդի աշխատասիրու-
թիւնը խաղաղ կուլտուրական ասպարէ-
զում: Այդ օրինակներ, արգար դրութեան
մէջ մի ժողովրդի անտեսական և նիւթա-
կան գերակաւորութիւնը անհամարելի, նոյն
իսկ վնասակար կը դառնար շրջապատող
միւս ժողովուրդները վերաբերմամբ միայն
այն դեպքում, երբ այդ գերակաւորութիւնը
հիմնված լինէր զիշտօրէն հսկումներին, ան-
խնայ աւերումներին մշտական սխառնի վրա:
Բայց այդպիսի հսկումներ, այդպիսի ոչ-
խայտող ինտանկութիւն, ինչպէս «Մշակը»
յայտնի է ամիսների ընթացքում, չեն
կարգուում հայի հաւաքական, բուն ազգա-
կին յատկութիւն: Ամենաշատ, իբրեք բը-
նորոշ յատկութիւն եղել են մի գաւառակար-
գի, մի յայտնի տեղ շրջանի համար և ստը-
կանցող, քայքայել ազդեցութիւն ունեցել
են ոչ այնքան օտար տարրերի, որքան հայ
ժողովրդական մասայի վրա: Այդ կողմից

Թեան մասնակցում էր նաև բուխարական թա-
գաժառանգի կիրնը, երկուստարգ իշխանուհի Մա-
րիան, ամառուի դիրքում: Աւարիական կայսրի
հետ էր եկած նոյնպէս իր նշանաւոր մինիստրը
կամ Գոլուխովի-Գոլուխովսկի, որի բեղմնաւոր
հանձնարը հիացում է ազգում այժմ բոլորին...
Գոլուխովսկիի դէմքն ինչ շատ մուսուրթ երևաց:
Նա նստած էր կատարում, բուխարական առաջին
մինիստր Սաուրբայի հետ և չարձանակ անհամա-
զարտ հայեացքներ էր արձակում աչ ու ձախ.
իսկ զինւորական հանդէսի ժամանակ ինչն ար-
քունի տրեբունում, թիկնաթոսի վրա, խորը
մտածութիւնների մէջ էր ընկնում: Անհա-
ւանական չէր, որ այն միջոցին հանձնա-
րեկ մինիստրը՝ կրեռտի բոկալի անստղ
ժրգրեց յետոյ, այժմ էլ հայ էջիզակալական
ներքին բոկալի մասին էր խորհում, որպէս զի
թիւրքի status quo-ն կարողանայ անվճար
պահպանել: Յարգելի կամ երկի մտածում էր,
թէ Միլիթարիստները բացած հանգամանակներում
համար Ալաքանանի 200 Ֆիլիստ օւղարկելով
ինչն իր քրիստոնէական և մարդկային պարտքը
լիովին կատարած էր աղբն, ուստի մեծ էր, որ
այժմ էլ սուլթանի գերիշխանութեան իրաւունքը
չարգել տար... Մտածպազան ցոյց պիտի տայ ան-
չաւա, թէ ինչ է Գոլուխովսկու նոր ծրագիրը:

Բայց Բուխարեստի արքայական դէմքերի մէջ
ամենից համակրելին անշուշտ բուխարական բա-
նաստեղծ-մարզուհին է: Թագաւորական պալատը,
որ բնակվում է կարմէն-Սիւլվան, պարզ և հին
չէր ք, մի ծուռ ու մուս փողոցի վրա Թագաւ-
հին այդ օրը՝ կայսրի գալուց առաջ, ամբողջ մի
ժամ պալատի պատուհանից նայում էր ժողովր-
դին, զօրքին և քաղաքի պարտատուութիւններին:
Ամեն անցնող կամ փողոցի վրա կանգնող պար-
տականութիւն էր համարում գլխարկը հանել և
յարգանքով բարեկ նրան, և թագաւորն բոլորին
էլ թէ ժողովում և թէ զլիւր չարութեամբ պատաս-
խանութիւն համարելի դէմք ունի: Մարզը

հայ ազգը մի բացառութիւն չէ կազմում
բոլոր ազգերի մէջ, և ի՞նչ է կան զօրեղ և
խիստ միջոցներ զասակարգային փաստ-
ութիւնները դէմ, զրանք նոյնը պիտի լինեն,
որոնք գործադրվում են ամեն տեղ, այն է՝
զարոյց, մամուլ, հասարակական կարծիք:
Այդ միջոցները հայերի մէջ գործ տեսել
են մինչև այժմ և այսուհետև էլ կը տես-
նեն, ի՞նչ է աւելի զարգանա: Ուրեմն, հա-
յերի խաղաղ կուլտուրական և տնտեսական
առաջադիմութիւնը անհանգստացնող, վնաս-
ակար երևոյթ էր կարգում: Եւ ուս-
խաւարմիտ մամուլը, ի՞նչ է մինչև անգամ
հաստատում էր իրան հասած վայրիկերը,
չափազանցած և զիտամբ գունաւորված
անդիմութիւններին, չը պիտի բարձրացներ
այնպիսի վայնասուն, չը պիտի կիրք և ա-
նկրութիւն գրգռէր, այլ առնուազն պիտի
տեսներ հայերի մէջ մի բոլորովին օրինա-
կան, նոյն իսկ ցանկալի ձգտում՝ խաղաղ
ու անկուն աշխատասիրութեամբ հանել
բարօրութեան, որ հասարակական և պե-
տական շահերի անհրաժեշտ պահանջն է:
Այսպէս խստում է լոգիկան առանց հա-
կամաւորութիւնների, առանց հերքելու «մե-
զաբարկան կետերը»: Բայց այժմ նոյն իսկ
փաստերի կողմից շահաւորված են հայերին
մեզաբոլորները: «Русская Мысль» ամսագ-
րի սեպտեմբերի համարում պ. Սպեռնով
տպել է պայտօնական տեղեկութիւնների
վրա հիմնած իր լուրջ աշխատութեան մի
մասը հայերի թւի մասին: Անհերքելի
թեմաները բոլորովին սերի պատկեր են
ներկայացնում: Նախ և առաջ յայտնի է
ըստնում, որ հայբնակ տեղեկում ժողովր-
դի ահադին մասը ապրում է գիւղերում,
ուրեմն կազմում է հողագործ դաս, որի

սպիտակ են աղբն, բայց այսերի կարմրութիւ-
նը և երեսի անվերջ դաւաբութիւնը իբ մարմնի
առողջութեան և հողա բուրգութեան անու-
բանալի նշաններ են: Բայց քաղաքները անչափ
յարգում են նրան: Մարբաղաքը ամենամեծ
բուլվարը իր անոնով «Բուլվար կիլեքսկի» է
կոչվում, մի ուրիշ գեղեցիկ ծառուղի, շատ սի-
րուն աներով, «Կարմէն Սիլվա» անունն է կրում:
Նրիկից զօրահանդէսից յետոյ, կայսրը, թա-
գաւորը, թագուհին և ամբողջ արքունիքը մեկ-
նեցին մերձակայ Սինաիա քաղաքը, ուր կար-
գատական լուսնի լանջը վրա կարմէն-Սիլվա
մի սքանչելի ամառանոց ունի:
Յրանք Յովսէփի գալին էր Օրսովայից, ուր հը-
րաւիրել էր՝ բուխարական և սերբիական
թագաւորներին, արհեստի և վաճառականու-
թեան յարկմանը մի խաղաղ աստիճանութիւն
և նոր յարթման էր կանգնած բնութեան վրա,
որ կատարելագէտ արմատի էր աստիճան Յայ-
նի ամենքին, թէ ինչ սեծ նշանաւորութիւն ու-
նի: Գանուժ գետի նստարկութիւնը ոչ միայն
Աւստրո-Ռուսագրիայի և բալկանական փոքրիկ պե-
տութիւնների, այլ և ընդհանուր էր բոլորից հա-
մար: Այս պատճառով էլ ամբողջ Գանուժ զբը-
ված է միջազգային հսկողութեան աակ և մի
կարգապահ յատուկ յանձնաժողով կայ հաստատ-
ված գետի նստարկութեան վերաբերեալ բոլոր
գործերի համար: Բայց Գանուժն ամեն տեղ
նոյն դիրքութիւնը չէ ընծայում նաևրի չարմ-
ման, գրեթէ 120 կիլոմէտր տեղ նա ձորե-
րի և ժայռերի մէջ պոպոպն է անում,
բայց յատկապէս Օրսովայի մաս, նա կատարելա-
պէս պատած է հսկայական ժայռերով և ան-
գին գետը հոտում է ստակալի արագութեամբ
ամբողջապէս ապաստի վրայից, որի լայնու-
թիւնը 1300 մետր է և կերպարութիւնը՝ 1800:
Այդտեղ գետի անկողինը յանկարծ սաստիկ ցա-
մանում է: 3 1/2 մետրի շալ, որով և գրեթէ
անկարելի է դառնում նստարկելը: Ջուրն այս-

համար դիրք ստեղծող անձնական արա-
մագրութիւնն ու ձգտումը չէ, այլ հողա-
լին օրէնքը: Ախալքալաքի գաւառում գիւ-
ղացիները կազմում են 97,75%, Ալեքսանդ-
րօպոլի գաւառում՝ 98,22%, Նոր-Գայա-
զէտի գաւառում՝ 99,32%, Եջմիածնի գա-
ւառում՝ 97,29%, և Շուշու գաւառում՝
94,19%: Ազնուական գաւառները հայերը
չունեն, ուրեմն հողատիրութեան վերաբեր-
մամբ զուրկ են մեծ արտօնութիւնից: Իսկ
փաճառակարներին, պատուաւոր քաղաքացի-
ների թիւը չնչին է: Վիսկով սուլտանա-
կան խոշոր արտահանութեան, Սազոնով
գտնում է որ նրա պլխաւոր ճիւղերի մէջ
(նաւթ, մարգանց, սիմիէր) զիլսաւոր դը-
ժիները օտար երկրացիներ են:

Պ. Սազոնովի աշխատութիւնը շեռ չէ
վերջացած: Բայց հրատարակած մասն էլ
բաւական է ասպցուցանելու համար, որ
հայերի առասպելական հարստութեան և
բարեկեցութեան պատմութիւնները, զբժ-
բախտաբար, պարզապէս երևակայութեան ծը-
նունդ են:

Չը պիտի՞րդ ուստ խաւարամիտները այժմ
ուրախ կը լինեն թէ ոչ Բայց որ նրանք վերջ-
նականապէս ջախջախված են նոյն իսկ փաս-
տական կողմից, այդ աւելի քան անխա-
կած է:

ՅԻՄԵՍԻՍՏԻ ԿԱՆԱՆՑ ՈՒՎԵՐՁԻ ԾՐԱԳԻՐԸ
Յրանտիայի կանայք զիմել են Հանսոթին
խնդրելով միջորդել ուսուց դեսպանի մաս, որ
իրանց թոյլատրով մասուցանել մի ուղերձ Թա-
գաւորի կայսրահուն յօգուտ հայերի: Այդ ուղեր-
ձի մէջ ասված է հետեւելը.
«Հայաստանը Ձեր թագաւորութեան դա-
տեղ կուսում և ստատուում է բարձրագոյն ժայ-
րուէի մէջն ու չուրջը: Այս տեսակարան մերձա-
ւոր դաղափարը կարող է տալ միայն Գարիպի
կիրնը, Վալդիկալաքի ճանապարհի վրա: Այս
կիրնը կոչվում է Երկաթի Գանուժ (Eiserne
Thor): Դատ հին ժամանակից արդէն ճանաչել են
եղած Գանուժի այս մասը կանոնաւորելու Հու-
մայցիները, Յուսիս Ահսարի և Տիբերիոսի ժա-
մանակ աշխատել են մի մեծ ջրանցք փորել և այս
ջրանցքի մնացորդները մինչև հիմա էլ հիացում են
ազգում եւրօպացիներին: Բնակիչի կոնգրէսի մէջ
այս խնդրը նորից միջնարտութեան առարկայ
դարձաւ և դաշնագրութեան 57-րդ յօդուածով
արտահրովեց, որ գործի զուրկ բերելը յանձնի
Աւստրիային, այն պայմանով, որ սա էլ իրա-
ւունք ունենայ սրտ առբը ստանալ անցալարձ
անող նաւերից: Ժիւղ 6 տարի սրանից առաջ,
1890 թւի սեպտեմբերի 15-ին, ունկարացիները
գործի ձեւնարկեցին և անագին դժուարութիւն-
ների հանդիպելուց յետոյ, աջակցան ժայրերի
մէջ, 3 կիլոմէտր երկարութեամբ, մի մեծ ջը-
րանցք փորել, որտեղից հոսում է այժմ Գանու-
քը, հետոսար արագութեամբ և անվտանգ: Ջը-
րանցքը թէպէտ դեռ բոլորովին պատրաստ չէ
(1898 ին միայն կը վերջանայ), բայց ունգարա-
ցիները, իրանց հաղարամակի հանգէներով չը-
լացած, կամեցան, որ այս մեծ գործի կատա-
րումն էլ կապի իրանց սաստիակարեան քաղա-
քային գոյութեան ստանալութեան հետ: Բու-
գապէտի լրատիւները՝ կրկնել Գանուժի այս
ջրանցքը՝ Սուգի ջրանցքից յետոյ մեր դարի ճար-
տաւագետական ամենամեծ գործն են համա-
րում, և իրաւունք էլ ունեն. գործն ամբողջա-
պէս ունգարացիներն են զուրկ բերելը: Անա
այս հանգէն էր, որին Յրանք-Յովսէփի հրաւիրել
էր Գանուժի եղերը կրգու միւս թագաւորնե-
րին և ապա այնտեղից իր նոր զայնակի հետ
մտնում էր այս վերջինի արքայախոս զարգը:

ցին է: Նրան պաշտպանելը աւելի հեշտ է Ռուսաստանի, քան թէ ուրիշ մի որ և է պետութեան համար: Այդ պատճառով մենք զիմանում ենք կոչում անելով Ձեր սրտին իբրև կնոջ, ամուսնու, մոր, որպէս զի Կուք միջնորդէք Ձեր Օգոստափառ Ամուսնու մաս և որպէս զի երբ Նա կը ստանայ միև պետութիւններ համաձայնութիւնը, Հայաստանը ազատվի:

«Տէր Աստուածը տուել է Ձեզ ամենաբարձր դրութիւն, որպէս զի Կուք աւելի լաւ կարողանաք գիտութեան գործեր կատարել: Այդ Ձեր իրաւունքն է և Ձեր մեծ առաւելութիւնը: Մենք աղերսում ենք Ձեզ անյապաղ օգուտ քաղել նրանից: Թող այն օրը, երբ Կուք հասար Ֆրանսիա, ազատութեան այդ հայրենիքը, լինի սկիզբն ազատարար դարաշրջանի այն նահատակների համար, որոնց արիւնը դատ է կոչում զէպի Աստուած և զէպի մարդիկ:

«Աստուած Ձեզ կը հատուցանի դրա փոխարէն»

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, սեպտեմբերի 30-ին
Թիֆլիսի հայոց Հրատարակչական ընկերութեան վարչութիւնը պատիւ ունի խնդրել, «Մշակի» առաջինայ համարներից մէկում զետեղել հետևեալը:

Պարոնեանի «Ազգային Ձօջերի» նոր հրատարակութեան առիթով «Արձագանք» լրագրի մէջ կարգում ենք, ի միջի այլոց, հետևեալը:

«Հրատարակչական ընկերութեան ուղղութեան համար խիստ ընտրոյ է, որ առաջին ապագրութեան մէջ բաց էր թողնուած իսկական ազգային ջոջ Գրիգոր Արժրուու կենսագրութիւնը... Ընկերութեան ղեկավարների արդեւել է կատարել մի քանի տարի առաջ իրանց գրականական պարտքը... Իսկ լաւ է ուշ, քան անագան. երկրորդ ապագրութեան մէջ Հրատարակչական ընկերութեան խմբագրական ժողովը երեկի երգիծաբանի նկատմամբ հրատարակել է ցեղաբանական իրաւունքներ բանեցնելու յանդիմութիւնից»:

Արանով «Արձագանքի» խմբագրութիւնը յայտնում է, որ «Ազգային Ձօջերի» նախընթաց հրատարակութեան մէջ Գրիգոր Արժրուու կենսագրութեան չը ապագրելու տեղի է ունեցել Հրատարակչական ընկերութեան ցանկութեամբ և առանձին դիտարութեամբ:

Ընկերութեան վարչութիւնը արանով յայտնում է, որ «Արձագանք» լրագրի այդ գրումները ճշմարտութեան ոչ մի նշոյլ չէ պարունակում իր մէջ: Վարչութիւնը ներկայացրել է գրաքննական ատենակին թէ նախընթաց և թէ ներկայ հրատարակութեան համար «Ազգային Ձօջերի» Կ. Պոլսում տպւած օրինակը, որի մէջ գտնուում է Գ. Արժրուու կենսագրութիւնը: Գրաքննական ատենակը այն ժամանակ անյարմար գտաւ այդ կենսագրութեան հրատարակութիւնը, թէ նրա ապագրութիւնը աջողեցնելու համար զիմել էին ատենակին թէ վարչութեան նախագահը և թէ հանգուցեալ Գ. Արժրուուն իսկ երկրորդ ապագրութեան համար գրաքննական ատենակը կարելի գտաւ թողարկել Գ. Արժրուու կենսագրութիւնը, որ և մտաւ ներկայ հրատարակութեան մէջ:

Ան եղելութիւնը: Ինչ վերաբերում է «Արձագանքի» խմբագրութեան անպայել ակնարկութիւններին և սրախօսութիւններին, որ ուշ զեւ է ընկերութեան գործող մարմինների հասցելին, վարչութիւնն թողնում է առանց պատասխանի:

Նախագահ՝ Ա. Քալանթար
Քարտուղար՝ Կ. Գիւլազարեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

Ինչպէս յայտնի է, Թիֆլիսում 1890 թից սկսած գոյութիւն ունի մի մասնաժողով, որ զբաղւում է ժողովրդական դաստիարակչական կազմակերպութեամբ, զիտարարական Ալլախան և Վերաի քաղաքամասերում: Մասնաժողովը այս օրերս հրատարակել է մի տեղեկագիր իր հնգամսեայ գործունէութեան մասին: Այդ տեղեկագրից երևում է, որ 5 տարվայ ընթացքում տեղի են ունեցել 95 ժողովրդական դաստիարակչական, որոնց ներկայ են եղել 11.427 ուն-

կընդիրներ: Ունկնդիրների թիւը տարուց տարի աւելանում է և անկասկած, նա կը կրկնապատկվէր և կեռապատկվէր, եթէ դաստիարակչական կատարվէին և տեղական լեզուներով: Այդ մասին մասնաժողովը զիմել է պաշտօնաւոր իշխանութեան և յոյս կայ, որ մտակ ապագայում Թիֆլիսում տեղի ունենան ժողովրդական դաստիարակչական և հայրենի, վրացերէն ու թուրքերէն լեզուներով:

Թիֆլիսի քաղաքային դուման, սեպտեմբերի 30-ին հայացած նիստում, վերջնականապէս որոշեց հաստատել վարչութեան չորրորդ անդամի պաշտօնը: Չայնաւորները, թէ և մասնաւոր խորհրդակցութեան ժամանակ, այդ պաշտօնի համար յարմար էին տեսել հայտարար դատաւոր Միչերովին, բայց, ինչպէս յայտնի է վերջինս հրատարակած լինելով քուէարկվելուց, դուման չը կարողացաւ այդ նիստում կատարել չորրորդ անդամի ընտրութիւնը:

Մեզ հաղորդում են, որ Ներսիսեան դպրոցի վարչութիւնը ստիպւած է մերժել քաղմակիւնդրատուներին, ի նկատի ունենալով, որ նոր բացված դասարանները արդէն լցված են աշակերտներով և ոչ մի ազատ տեղ չը կայ:

Անցեալ անգամ մենք հաղորդեցինք Թիֆլիսի նահանգական դատարանի նախագահ Բիկովի տուած բացատրութիւնը հայ վկաներին երդումից զրկելու ինչպէս մասին: Նախագահ Բիկովի մի ուրիշ բացատրութիւնն էլ այն է, թէ դատարանը իրաւունք չունի թող տալ ուսուցիչն ազատ խօսող անձին խօսել դատարանի առաջ, նոյն իսկ երդում ընդունելու ժամանակ, օտար լեզուով, բացի ուսուցիչին: Այդ բացատրութեան դէմ, «Новое Обозрение» լրագրը շատ իրաւացի կերպով նկատում է հետեւեալը. «Երբ ման ձևը—ըրժնական ձէս է, այլապէս աւելորդ կը լինէր քանայայն ներկայութիւնը, իսկ կրօնական ձևերը հայերի համար օրէնքը թող է տալիս կատարել հայոց լեզուով: Եւ այդ կարող է փոխվել միայն օրէնդարական ճանապարհով, և ոչ թէ կայսրութեան բաղմամբ: Նահանգական դատարանների մէկի նախագահի կարգադրութեամբ»:

Ինչպէս հաղորդում են Պետերբուրգից «Нов. Обозрение» լրագրին, պետական խորհուրդը իր առաջինայ նիստերից մէկում պէտք է ընդհատի քաղաքներում անշարժ կայքերի վրա հարկ դնելու ինչոքով:

Չանագան տեղերից ստացած տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս, որ Թիֆլիսի չեքամապահական կայարանի բաժանած սերմը անաշող է դուրս եկել և հիւանդ է եղել պեբրինա կոչված վտանգաւոր հիւանդութեամբ: Այժմ այդ առիթով նշանակված է մի յատուկ յանձնաժողով, որ պէտք է քննի կայարանի սերմահետազոտական գործը ամենայն խստութեամբ և զգուշութեամբ: Պէտք է նկատել սակայն, որ Շուշու շրջանում պատրաստած սերմը աջող է դուրս եկել:

Վարեր են պտըտում, որ խաղաղի սարսափելի թշնամի ֆիլօքսերայի նշաններ են երևացել Կախեթում: Յանկալի էր, որ ճիշդ տեղեկութիւններ ձեռք բերվէին և եթէ իսկապէս այդպիսի մի դժբաղդութիւն տեղի ունի, ձեռք առնվին արագ միջոցներ նրա դէմ մղուելու համար:

Կայրերին խնամող հողաբարձութեան կովկասեան բաժինը յայտնում է, որ 1896 թի սեպտեմբերի 1-ին դրամարկդում կար 36:087 բուբլի 54 կոպէկ, սեպտեմբեր ամսվայ ընթացքում մուտք եղել է 523 բ. 78 կ. իսկ ծախս՝ 434 բ. 83 կ. այնպէս որ հոկտեմբերի 1-ին զրամարկդում կայ 35:976 բ. 49 կ. գումար, որ գտնուում է պետական բանկում:

Ամսիս 1-ին, Շուշուում բացվել է ուսումնասիրական Նիկոլաշվիլի կոչված ուսումնասիր, որը իրպէս հեռագրում են «Кавказ» լրագրին, հիմնել է տեղական թուրք ազգաբնակչութիւնի յիշատակ Նոյս կայսերական Մեծութիւնների թագադրութեան: Ռուսումնասիր պատուաւոր

հողաբարձու է ընտրված Մեծութիւն խան իշխան Ուցմիշվ:

Սեպտեմբերի 22-ին, Բագրուս, ինչպէս հաղորդում է «Кавказ» լրագրը, ձեռքաւորվել են Բոտալիդի նախնականները երեք յայտնի աւազակներ, որոնց ոստիկանութիւնը վաղուց որոնում էր: Նրանք յայտնի Նարի աւազակապետի ընկերներն են և ամբաստանվում են մի շարք սճրագործութիւնների և մանաւանդ Գարաբաս դիւրի կառավարչական տանուտէր Գրիգոր բէկի սպանութեան մէջ: Բոտալիդի նախնականը գալու նպատակն եղել է կտորել դրամարկդը, յարկատեղի փողերը և փախչել Պարսկաստան:

Մեզ հաղորդում են, որ Երևանի նահանգապետ կոմս Տիգրանուզին, աջքի առաջ ունենալով նահանգի այգիներին հասած մեծ վնասները, մտադիր է միջոցներ գործադրել դանազան հիւանդութիւնների առաջն առնելու: Այդ նպատակով նա մանրամասն տեղեկութիւններ ժողովեց Երևանի նահանգում չըբող մասնագէտ Բոլլովից:

Մեզ գրում են, որ այս տարի Երևանի նահանգի գերադատնետութիւնը սնտուարար վիճակի մէջ է: Փոքր ինչ լաւ են Նախիջևան քաղաքի և չըջակայ մի քանի գիւղերի այգիները: Օրդուբադի և Ագուլիսի չըջակայում ոչ ծառապտուղ կայ, ոչ խաղող և ոչ բոստանի միջոց: Վատ է այգեղց գործնի ու գարու այս տարվայ բերքը: Կիւղաքիների վիճակը անմիթարական է:

Մեզ գրում են Ուրմիշից, որ Թիւրքիայում ապրող սասորիները մի տեղեկագիր են մատուցել Եւրոպական մեծ պետութիւնների ղեկավարներին, որի մէջ նկարագրելով իրանց թշուառ վիճակը և կրած հարստահարութիւնները, յայտնում են, որ եթէ չուտով մի վերջնական անօրէնութիւն չը լինի իրանց մասին, նրանք ստիպւած պէտք է լինին զլիսովին մահաւտեղանութիւն ընդունել:

Մեզ հաղորդում են Քիւրմիշից, «Թարիդի ատափորդական փոխանորդ Սարաջեան վարդապետը միջոցներ ձեռք առաւ, որ քաղաքիս փակված ուսումնասիրները նորից բացվի և արդէն հրատարակի և ուսուցիչ ու կաղմիկ հողաբարձութիւն: Անգլիական պատասխանները և կաթօլիկ պատէրները, որոնց հետ տեսակցվեց վարդապետը, սիրալիբ ընդունելութիւն ցոյց տուին նրան»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՁԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անգլիական «Contemporary Review» ամսագրի մէջ տպվեց մի յօդուած «Պօլսի կոտորածները» վերնագրով: Ամսագրի հրատարակիչը ծանօթութեան մէջ յայտնում է, թէ այդ յօդուածը պատկանում է գործերին լաւ տեղեկ մի անձնատուրութեան, որը չէ կարող յայտնել իր անունը: Անյայտ հեղինակը առաջ նկարագրում է Կ. Պօլսի կոտորածի ցնցող պատկերը, և ապա խօսում է պետութիւնների բռնած զիբբի մասին այդ հարցում: Հեղինակի կարծիքով, ոչինչ փոփոխութիւն զէպի լաւ չէ կարող տեղի ունենալ, մինչև որ Եւրոպական կառավարութիւնները առաջվայ պէս կը զգուշանան զինուորական միջամտութիւնից: «Աւերման գործը,—ասված է յօդուածի մէջ,—կը շարունակվի Անօրէնութիւնը կաճի և կը տարածվի զօրքի մէջ ևս: Նոր սպանութիւններ տեղի կունենան, որոնց դոճ կը դառնան ուրիշ ազգութիւններն էլ, մինչև որ քաղաքի աւերումն կատարեալ կը լինի: Եւ կարծում եմ, որ ղեկավար չը կայ Կ. Պօլսում, որը այդ կարծիքի չը լինէր: Կ. Պօլսը դատապարտված քաղաք է... Այժմեան Եւրոպային մեծ վնաս հարուար կը լինէր վերկելու նրան: Բայց մենք բաւարար զօրքեր և նաւատորմեր ունենք համարեա թէ առանց վնասների մեր նպատակին հասնելու համար: Եւրոպայի անտարբերութիւնը ինձ համար անբացատրելի է երևում: ձիչ չէ, թէ միջամտութիւնը անհնարին է, և թէ միջամտութեամբ Եւրոպական խաղաղութիւնը փտանգի կենկարկվի: ձիչ չէ նոյնպէս և այն, թէ ոչինչ չէ կարելի անել:

մինչև որ չը լուծվի ամբողջ արեւելեան հարցը: Սուլթանը կարող է գահընկեց լինել մէկ շաբաթվայ մէջ և Թիւրքիայում կարելի է պատասխանատու կառավարութիւն հաստատել, ի մեծ ուրախութիւն Թիւրքերի և քրիստոնեաների, և այդ կարելի է աջողեցնել, առանց կայսրութեան սահմանները փոխելու, եթէ Անգլիային, Ֆրանսիային և Ռուսաստանին կաջողվի համաձայնութիւն կայացնել այդ հարցի վերաբերմամբ, կամ աւելի էլ լաւ, եթէ համաձայն կը լինեն բոլոր վեց պետութիւնները: Խմ կարծիքով, Եւրոպական խաղաղութիւնը խախտելու վտանգը ներկայումս այնքան մեծ է, որ պատերազմ տեղի չի ունենայ, եթէ պետութիւններից մէկը, Ռուսաստանը, Ֆրանսիան կամ Անգլիան, կը միջամտի թիւրքաց բէժիմին ոյժի միջոցով վերջ դնելու նպատակով և փրկելու Կ. Պօլսը: Վերջապահութեան մէջ հեղինակը այն համոզմունքն է յայտնում, որ եթէ պետութիւնները շարունակեն չը միջամտել, հետեւեալը ճէնց Եւրոպական պատերազմ կը լինի, որի երկիւղից Թիւրքաց քրիստոնեաները թողնուում են իրանց բաղդի կառքին:

«Ռէյտերի գործակալութիւնը» հաղորդում է, որ Թիւրքաց իշխանութիւնները բանակցութիւններ սկսեցին հայկական յեղափոխական կոմիտէի հետ՝ զինամիտարին յանցարար փորձերը դադարեցնել տալու նպատակով: Կօմիտետը յայտնեց իր համաձայնութիւնը հետեւեալ պայմաններով. հայոց նոր պատրիարք ընտրել, ընդհանուր ներումն չհարձել, և թէֆօրմներ մտցնել բոլոր ստիական նահանգներում:

«Nord» լրագրին ասում է, որ անգլիական լրագրիներում տպված բոլոր տեղեկութիւնները այն բանակցութիւնների մասին, որ իբր թէ տեղի են ունեցել Բալթորպում Անգլիայի և Ռուսաստանի մէջ արեւելեան հարցի վերաբերմամբ, անպայման հնարված են: Մինչև այժմ ոչինչ առանձին բանակցութիւններ տեղի չեն ունեցել Անգլիայի և Ռուսաստանի մէջ:

«England» ամսագիրը այն կարծիքն է յայտնում, թէ մեծ պետութիւնների մէջ արդէն ընդհանուր համաձայնութիւն է կայացել, այնպէս որ պատերազմի որ և է վտանգ վերացված է: Բալթորպի բանակցութիւնները լաւ պտուղներ տուցին, և Անգլիայի ու Ռուսաստանի մէջ եղած բոլոր վիճելի հարցերը կարգադրված են խաղաղամբ հոգով: Այս պիտ մնայաւ է, թէ ինչ միջոցներ ձեռք կառնվին, եթէ Կ. Պօլսում և Փոքր-Ասիայում նոր խառնակութիւններ սկսվեն: Մտադրութիւն կայ թէֆօրմները տարածել սուլթանի բոլոր հպատակների վրա, թէ քրիստոնեաների և թէ մահմետականների վրա: Այդ ծրագրերը կշակել էին երեքդեռեան զաջակցութեան կառավարութիւնները և ընդունութեան ենթարկվեց կայսրերի տեսակցութեան ժամանակ Վիեննայում: Ֆրանսիայի համաձայնութիւնը Ռուսաստանի ընդունած այդ ծրագրի համար, ըստ երեկվին, ապահովված է: Լօրէ Սօլթբիլի, Բալթորպում, նոյնպէս կարողացաւ յայտնել, թէ Անգլիան ոչինչ զէմ չունի իրազօրծելու այդ ծրագրերը պետութիւնների ընդհանուր հոգով: Այդպիսով հնարաւոր եղաւ ընդհանուր համաձայնութիւն կայացնել modus vivendi-ի վերաբերմամբ:

Բերլինից հեռագրում են սեպտեմբերի 25-ից, որ անգլիական միջերկրական նաւատորմը հասաւ Սալօնիկ:

Օղէտա եկած նաւաստիները, «Приаз. Край» լրագրի ասելով, պատմում են, որ Կ. Պօլսում այս օրերս դրութիւնը չափազանց երկիւղալի է: Սպասում են ամեն բանի: Եւրոպացիները վեհատված են, առեարական մարդիկ զանգապում են զժուարթութիւններից աւերական գործերում: Հայերի փախուստը Թիւրքիայից մարտի մուսի հասաւ, այնպէս որ աւելի ունեւորները աւերական չոգեխաւերով գնում են Յունաստան և Եգիպտոս:

Կ. Պօլսից «Köln. Zeitung» լրագրին հեռագրում են, «Վերջին օրերս դադարել են հայերին խմբովին կարանաւորելը և Կ. Պօլսից փոքր-Ասիա արտարելը: Այդ բանը այստեղ վերաբ-

